

Recensioner

Bengt Furåker
STAT OCH OFFENTLIG
SEKTOR
206 sidor
Stockholm: Raben & Sjögren 1987

Bengt Furåker är docent i sociologi, och har tidigare skrivit boken *Stat och arbetsmarknad*.

Föreliggande bok har sin bakgrund i de föreläsningar som Furåker 1984 höll i Polen. Han blev därvid ombedd att skriva en uppsats för publicering i Polen. Föreliggande bok, *Stat och offentlig sektor*, är en utveckling av detta arbete.

Furåker börjar med att poängtera att det under efterkrigstiden skett en rejäl expansion av staten och den offentliga sektorn, men att det i dag finns starka krafter som kräver besparingar och nedskärningar. I detta sammanhang påpekar Furåker att den reformistiska arbetarrörelsen

har kritiserats för sin övertro på statens möjligheter att lösa allehanda samhällsproblem – det är en kritik som kommit från vitt skilda politiska läger. I detta sammanhang har det bl a talats om den offentliga sektorns frihetsinskränkande och förkvävande effekter, om byråkrati och förmynderi snarare än om solidaritet och rättvisa.

Furåker anser dock inledningsvis att den socialdemokratiska politiken stått i samklang med kapitalismens funktionssätt och utvecklingstendenser, och att staten i den reformistiska tappningen kommit att utgöra en "motsägelsefull enhet", där staten både har samhällsbevarande och omfördelande funktioner.

För att Furåker ska kunna betrakta staten som en "motsägelsefull enhet" anser han det nödvändigt att avvisa den dogmatiska marxismens totalitetsanspråk och dess facit över

sanningen. I stället förespråkar Furåker en strukturfunktionalistiskt inriktad och pragmatisk samhällsvetenskap, i vilken empirisk prövbarhet måste vara en central strävan.

Stat och offentlig sektor kan sägas innehålla tre tema: den offentliga sektorns utveckling, staten som producent, samt tjänsteproduktionen och klasstrukturens omvandling.

Den offentliga sektorns utveckling: Detta avsnitt utgörs av en omfattande sifferexercis i den offentliga sektorns inkomster och utgifter, och i dess sysselsättningsstruktur. När det gäller den offentliga sektorns inkomster är de viktigaste typerna skatter (direkta och indirekta), socialförsäkringsavgifter och medel från olika avgiftsbelagda verksamheter. Den offentliga sektorns utgifter hänför sig till transfereringar, konsumtion och investeringar. När det gäller såväl inkomst-källor som utgifternas tyngdpunkt visar Furåkers statistik att det skett förändringar över tid. T ex har transfereringen, överföringen av pengar till hushåll, ökat under senare år.

När det gäller sysselsättningen får vi primärt veta att andelen anställda inom den offentliga sektorn har stegvist ökat under 60-, 70- och 80-talet – och det framför allt när det gäller kvinnlig arbetskraft. Furåker redogör även för hur detta fördelar sig på olika verksamhetsgrenar.

I detta avsnitt gör Furåker dessutom en internationell utblick, vilken visar att inte ens Thatchers nedskärningssträvanden har lyckats vända på den offentliga sektorns tilltagande utgifter. Det innebär inte att det under olika högerregeringar

å la Thatcher inte förekommit omprioriteringar i den offentliga sektorn. Men faktum kvarstår dock, den offentliga sektorns utgifter ökar i den kapitalistiska världen.

Sverige har en stor offentlig sektor. Furåkers statistik visar att i ett internationellt perspektiv företer Sverige de största procenttalen när det gäller såväl hälso- och sjukvård som inkomstuppehållande åtgärder (sjukersättning, barnbidrag, socialbidrag och arbetslöshetsunderstöd).

När det gäller förklaringar till den offentliga sektorns expansion studerar Furåker produktivkrafternas utveckling, produktionens för-samhälleligande, förändringar i efterfrågan, det yttre politiska trycket, och till sist ett inre tillväxttryck i den offentliga sektorn. Argumenten rörande produktivkrafternas utveckling hänför sig till konsekvenserna av den olikartade produktiviteten och rationaliseringen mellan å ena sidan varuproduktionen och å andra sidan tjänsteproduktionen. Kort sagt, "i och med att att priset på en t ex (icke subventionerad) teaterbiljett blir relativt dyrare blir det svårare att sälja dem på marknaden". Det kan innebära att verksamheter förläggs eller överförs till den offentliga sektorn. Det yttre politiska trycket kan enligt Furåker bli en spåras till borgerlighetens strategiska tänkande och dess ambition att "utveckla statens institutioner för att länka in arbetarkampen i mindre hotfulla banor". En annan förklaring som kan nämnas finner Furåker i den ökade efterfrågan av t ex barnpassning.

Staten som producent: I detta avsnitt behandlar Furåker i nämnd ordning offentliga bolag, affärsverk, icke affärsdrivande verksamheter,

offentligt ägande, behovsorientering, central planering och samordning, monopol- eller monopolartad ställning, politisk styrning, och skattefinansiering. Dessa rubriker ger en bra överblick över avsnittet. Furåker har här gjort en bra genomgång av statens produktiva sida.

Tjänsteproduktionens och klassstrukturens omvandling: Furåker påpekar här att det ofta sägs att ett nytt tjänstesamhälle har ersatt eller håller på att ersätta industrisamhället. Enligt Furåker är det svenska samhället ett tjänstesamhälle, om man med detta avser ett samhälle där en majoritet av de förvärvsarbetsande sysselsätts med annat än direkt materiell produktion. Men, vilket Furåker poängterar, fullt så enkelt och rätlinjigt är inte utvecklingen. Dessutom beror det på vad vi lägger för innebörd i begreppet tjänsteproduktion. Furåker talar här om "komplexitet", och om "tvånget att acceptera att begreppet tjänsteproduktion förblir något oklart".

I detta avsnitt behandlas även de olika krafter som antingen vill att man inför mer marknadsmekanismer i den offentliga sektorn, eller att tjänster produceras för en marknad. Dessa marknadsanpassade lösningar framför bristen på effektivitet som argument. Furåker håller med den nyliberala kritiken – det är möjligt att privatisera. Men han menar samtidigt att det är en annan sak huruvida det är en önskvärd utveckling. – "Här står som så ofta fåtalets frihet att ordna det bästa för egen del mot flertalets möjligheter till goda och jämlika lösningar.

Avsnittet avslutas med att Furåker summariskt diskuterar vad den offentliga sektorns expansion innebär för klassstrukturen och därmed

för begreppet "klass". Efter en litteraturgenomgång (av bl a Erik Olin Wrights "motsättningsfyllda" positioner, Poulantzas' "småbourgeoisie" och Therborns "mellanskikt") anser Furåker det svårt att finna vilka kriterier som är de lämpligaste för att spegla skiljelinjen bland de "löneanställda", och vad som bör betraktas som centrala kriterier för att bestämma de sociala grupperingarna inom den offentliga sektorn. Klart är dock att det kan föreligga en "intern differentiering" inom den offentliga sektorn. I detta sammanhang behandlar Furåker löner, makt och autonomi i arbetet, utbildning samt fackligt medlemskap. Furåkers slutsats i detta avsnitt är att "de löneanställda och inte minst de offentliganställda är socialt och klassmässigt heterogena och för att kunna analysera klassstrukturens utveckling måste man i högre grad än hittills ge akt på deras interna differentiering. Det är vidare Furåkers uppfattning att det "i flera avseenden har skett en utjämning mellan olika kategorier av löneanställda, men att det finns många svårfångade dimensioner att beakta". Dessutom, skriver Furåker, "kan gamla klyftor återuppstå och nya växa fram".

I en avslutande diskussion poängterar Furåker att trots att staten tilldelats åtskilliga nya uppgifter har detta inte ändrat på det faktum att den ekonomiska grundvalen är kapitalistisk. Men enligt Furåkers förmenande är det svenska samhället varken enbart kapitalistiskt eller enbart statsstyrt. "Den förra tolkningen bortser från kapitalismens begränsningar; den senare innebär en underskattning av dess överlevnadsförmåga". Man kan fråga sig i

detta spänningsfält vilken utveckling som är att vänta. På detta svarar Furåker att det ännu är för tidigt att uttala sig om huruvida vi kommer att få uppleva ytterligare en period av snabb tillväxt i den offentliga sektorn. Däremot är den offentliga sektorn och välfärdsstaten av strukturella skäl (sysselsättning och fördelning) svår att rasera.

Furåker spårar – tvärtemot nyliberalismen – dessutom en positiv och emancipatorisk möjlighet i statens tillväxt. Han skriver: "Kanske är förutsättningarna för en demokratisk socialism bättre i Sverige än någon annanstans. Här finns redan demokratiska politiska strukturer som visserligen behöver utvecklas... (Men) Staten är inte genomdemokratiserad utan präglas i hög grad av ett funktionärs- och expertvälde och därtill knutna privilegiestrukturer. Ändå innebär en utbyggnad av den offentliga sektorn åtminstone större möjligheter till folkligt inflytande. Därför är det rimligt att stödja en sådan utveckling samtidigt som man kritiserar de offentligt organiserade verksamheternas brister".

En kommentar till Stat och offentlig sektor: Trots att det förekommer en mängd kända namn (t ex Marx och Lenin, Altvater, Poulantzas, Therborn och Erik Olin Wright) saknas namn som Habermas och Offe – kritiska teoretiker som enligt recensentens förmenande kunnat bidra med en ökad förståelse för den offentliga sektorns struktur och expansion. Detta kan naturligtvis förklaras av Furåkers utgångspunkt: den struktur-funktionalistiska.

Min övergripande uppfattning är att boken inte innehåller några på-

tagliga nyheter eller några mer djupsinniga analyser. Boken kan dock förtjänstfullt användas som lärobok i statskunskap och i angränsande ämnen.

Bo Carlsson

**Thomas Mathiesen
KAN FÄNGELSET
FÖRSVARAS?**

285 sidor

Göteborg: Korpen 1988

Sju böcker av denne författare finns nu på svenska. Kanske är det en för mycket. Författaren är anställd som professor i rättssociologi vid Oslo universitet och har gjort sig känd bl a genom sitt stöd till fångarnas rättighetskamp och protesterna mot Alta-dammen. I samtliga tidigare arbeten har just *politiken* stått i centrum. Mathiesens teoretiska bemödanden har alltid varit relaterade till en praktisk politisk strävan. Den här aktuella boken skiljer sig inte från de övriga i detta avseende. *Kan fängelset försvaras?* är samtidigt i stora stycken en omtuggnig av gamla teman, särskilt berättelsen om Thomas Mathiesen och ett engagerat fåtal mot en värld av utstuderat onda.

Mathiesen inleder med en fängelsets historia, som han indelar i tre faser – 1600-tal, 1800-tal och 2000-tal. I den första fasen ansluter han till Foucaults tes om 'den stora inspärningen', som ett ordnings-skapande företag. Den andra fasen förläggs till 1750-1825 och här parar Mathiesen Foucault och en grov materialism. Fas tre skulle utmärkas av nya förändringar i internationell skala. Framförallt skulle det vara